

SORIN MITU

ROMÂNII ȘI UNGURII

Un război imagologic de o mie de ani

(cu o continuare virtuală până în anul 2100)

POLIROM
2024

Cuprins

ARGUMENT	11
Amintiri din copilărie.....	12
...și profesii de credință	14
Cât de mult și cât de tare s-au bătut românii cu ungurii?.....	18
Unguri sau maghiari? <i>Oláhok vagy románok?</i>	27
Metodologie și ironie	35

Partea întâi

EVUL MEDIU ȘI MODERNITATEA TIMPURIE (896-1699)

Capitolul 1. Rădăcinile conviețuirii	47
Întrebări, istorici și bancuri	47
Profil genetic, lingvistică, mituri și bucătărie.....	50
Capitolul 2. La prima vedere: maghiarii despre români.....	56
Doi urmași ai Romei: ungurul cuceritor și valahul păstor	56
Adversari, întemeietori și parteneri în Transilvania	65
<i>Entangled histories: natio hungarica și nobiles valachi</i>	71
Discriminare etnică sau conflict social medieval?	82
Primul veac al (pre)modernității, primele bârfe și invective etnice	95
Umbre, lumini și ambiguități în secolul al XVII-lea	102
Capitolul 3. Românii preiau ștafeta imagologică.....	110
Câteva stereotipuri românești, medievale și premoderne.....	111
Maghiarii: actori și parteneri în miturile fondatoare românești	116

Partea a doua

EPOCA MODERNĂ (1700-1918)

Capitolul 4. Imagini populare: ungurul e câine, românul e câine dacă n-are porc	135
Porcul, capra și cimpoiul lui Oláh Géci	136
Ungur bungur țeapa-n cur.....	139

Capitolul 5. Nobili indignați, țărani sperați și cărturari luminați	147
Imaginarul nobiliar maghiar: <i>natio valachica</i> și <i>nobiles hungari</i>	147
Lancea lui Horea: între disculpare și genocid	157
Era bunelor sentimente românești.	162
Capitolul 6. ...și ungurești: românul, bunul nostru sălbatic	173
Geografiile simbolice occidentale și orientalizarea internă a românilor	173
Nașterea problemei naționale: românii sunt cu noi?	177
Frumoasele viziuni romantice: pictori, călători și scriitori.	181
Priviri de unguri, chipuri de românce.	185
Capitolul 7. Barbarii de tirani	191
Noi n-o să ne (mai) înțelegem niciodată.	191
...dar între noi și voi armele niciodată nu pot hotărî	198
Capitolul 8. Românii sub unguri	201
Paradoxurile patriei maghiare: șovinism și modernizare	202
Transilvania: un condominiu identitar	208
Memorandul și pâinea neagră a robiei ungurești	214
Cum sunt ungurii? – se întreabă românii	217
Istorici și caricaturiști, despre porcul imigraționist de rasă mongolă.	224
Capitolul 9. Maghiari cu buze valahe sau iredentiști daco-români?	230
Între utopia fraternității, naționalismul oficial și mizeria politicii	230
De la moșii sălbatici la iredentiștii daco-români	235
Corbi albi, pițigoii renegați, socialiști, artiști și alți iubitori de români	241
Teoriile rasiale: știința dovedește superioritatea maghiară!	244

Partea a treia

SECOLUL EXTREMELOR: ÎNTRE RĂZBOAIE (1919-1944)

Capitolul 10. Schimbarea imperiului	253
Ierusalim și Trianon, Mecca și Alba Iulia	253
Vin românii!	259
Erori, vinovății, omenii, tragedii: și totuși viața merge mai departe	269
Capitolul 11. Ce (ne) facem cu ungurii în România Mare?	276
Bățul liberal, morcovul țărănist și ungurul revizionist.	277
Un „antinaționalist” neașteptat: Nicolae Iorga contra dușmăniei dintre nații	284
Garda, Căpitanul și arhanghelul maghiar; Eliade și Cioran	289
Supraveghere și propagandă: maghiarii în vizorul serviciilor secrete	295
Capitolul 12. Ungurii sub români.	301
Se poate sau nu se poate să fii minoritar în România?.	302
Scriitori și istorici: simpatii literare, polemici istoriografice	306
Se poate, pentru că trebuie!	310

Partea a patra
SECOLUL EXTREMELOR: COMUNISMUL
(1945-1989)

Capitolul 13. Proletari români și maghiari: uniți-vă!	318
O fantomă bântuie prin Europa comunistă: fantoma naționalismului	318
Tovarășii maghiari, oameni ai muncii	322
Capitolul 14. Român sau comunist? Pătrășcanu, Groza, Dej, Ceaușescu	329
Băgați-vă mințile în cap!	330
<i>Gróza Péter rakpart</i> : aș vrea ca granițele să dispară	333
Fiecare din noi avem o țărucă de șovinism	337
Ceaușescu și dragii lui tovarăși și pretini: români, maghiari...	342
Capitolul 15. Ungurii: și sub români, și sub comuniști	350
Ungurii care trăiesc aici, aici să construiască socialismul!	351
Autovictimizarea: lacrimi, sinucideri, abuzuri și șopârlite	358
Dar cine este de vină: Ceaușescu sau românii lui?	365
Capitolul 16. <i>The dangerous game of falsifying history</i>	369
Trecutul comun maghiaro-român	369
Trebuie să facem și noi oleacă de istorie	375
Istorici și securiști, în luptă cu <i>Erdélyi története</i>	378
Capitolul 17. Poeme, filme, statui: construirea culturală a unei imagini etnice	384
Voci literare ale comunismului național: Lăncrănjan, Vadim, Păunescu	386
Ungurii buni și ungurii răi în filmul românesc	393

Partea a cincea
EPOCA RECENTĂ
(1990-2024...)

Capitolul 18. O naștere cu dificultăți: românii și ungurii în căutarea democrației	415
Mămăliga care nu explodează și cârnațul ieftin unguresc	415
Drepturile colective și autonomia: șanse istorice sau linii de falie?	422
Politicienii sunt de vină! Să le fie rușine!	427
Capitolul 19. Explorări în adâncul sufletelor noastre: ce credem unii despre ceilalți?	432
Ungurii dușmănoși și românii puturoși: sondaje, imagini, clișee	432
Etnicitate cotidiană sau cum răspunzi la telefon: <i>alo, halló, tessék, da</i>	444
Capitolul 20. De la Kolozsvár la Cluj-Napoca: românizarea simbolică a spațiului public	456
Suferința și mântuirea	459
Unitatea și continuitatea panromânească	469
Anticomunism, dezideologizare, denaționalizare	472

Capitolul 21. Bancurile etnice: să râdem de unguri, să râdem de români!	478
Din înțelepciunea poporului român: bancurile cu unguri	478
...și din cea a poporului-frate maghiar: bancurile cu români	493
Capitolul 22. Ultimele cuvinte: cărturari, publiciști, internați	515
Don Quijote între Budapesta și Cluj – intelectualii maghiari și românii	515
Mari prieteni ai nației românești: Miskolczy Ambrus stb. stb.	525
Naționalism, simpatie și dezinteres – intelectualii români și maghiarii	529
Mari prieteni ai nației ungurești: Gabriel Andreescu etc. etc.	537
Grădina Zânelor și Grădina Maicii Domnului: ungurii și românii în epoca post-adevăr	541
ÎN LOC DE CONCLUZII: Veacul care va veni (continuare virtuală până în anul 2100)	547
Paradisul progresist	547
Infernul suveranist	550
Purgatoriul oarecare	554
<i>Note</i>	557
<i>Bibliografie</i>	587
<i>Index</i>	605

Vin români!

Nu e ușor să scrii despre felul în care au trăit maghiarii pierderea Transilvaniei și Trianonul, pentru a vedea cum a influențat acest lucru percepția lor referitoare la români. Mai demult, istoricii erau ferm convinși că rostul istoriei este să reconstituie faptele din trecut, fapte care s-au întâmplat cu adevărat și, ca urmare, aveau prin natura lor o existență obiectivă. Ele erau așa cum erau, iar istoricul nu trebuia decât să le redea în adevărul lor nud, scuturându-le eventual de praful interpretărilor subiective țesute în jurul acestora.

Dar ce te faci când fenomenele pe care le studiezi sunt niște emoții? Cum te mai raportezi la ele? Emoțiile sunt și ele niște fapte istorice, care s-au întâmplat de asemenea cu adevărat, oamenii chiar le-au trăit; pe deasupra, au lăsat și urme în tot felul de înscrisuri și documente, pentru ca istoricii să le poată studia. Dar cum să mai scuturi aceste fapte istorice de colbul subiectivității, când ele nu sunt nimic altceva decât subiectivitate pură? Maghiarii se lamentează: „Plângem, plini de jale, pentru că am pierdut Ardealul!”. Români le răspund: „Haideți, nu mai plângeți, a trecut, viața merge înainte, mai bine ați veni alături de noi, cei care ne bucurăm pentru unirea noastră!”. Care este „adevărul obiectiv” din spatele sentimentelor pe care le dezvăluie aceste formule? Români spun: „Oricât ați plânge, nu aveți dreptate, Transilvania este a noastră, pentru că noi am fost aici dintotdeauna, aici ne-am format ca popor și o locuim în majoritate; ea este o parte istorică și firească a României!”. Maghiarii reacționează: „Nu e adevărat, este patria noastră, pentru că ne-am născut aici și o stăpânim de o mie de ani, voi ați venit mai târziu alături de noi; este o parte istorică și firească a Ungariei!”. Să presupunem că vom face lumină și vom lămurii cum s-au desfășurat cu adevărat procesele istorice evocate. Dar, indiferent care parte ar avea dreptate, asta înseamnă că jalea unora sau jubilația celorlalți este mai puțin adevărată? Acesta e lucrul pe care trebuie să îl spun eu, ca istoric, atunci când descifrez în paginile documentelor emoțiile trăite de oamenii pe care îi studiez?

Există două capcane în care poate cădea istoricul pornit să investigheze sentimentele pe care le-au trăit maghiarii sub noul „imperiu” românesc și ele izvorăsc din cele două perspective pe care le-am evocat mai sus. Prima ar fi să le neglijezi, să le consideri niște „supărări” de înțeles până la un punct, dar care trebuie lăsate în urmă, pentru că sunt contrazise de mersul istoriei. A doua este să te lași impresionat de intensitatea și de sinceritatea lor. Până la urmă, dacă scopul nostru este să studiem suferința, să ne pătrundem atunci de toate resorturile și argumentele ei.

În acest punct intervine și un aspect legat de poziționarea istoricului. Putem fi de acord cu ideea că suferințele oamenilor de pretutindeni și de oricând sunt egale și merită în principiu aceeași atenție. Și totuși, de obicei acordăm mai multă atenție necazurilor pătimite de „ai noștri”, cei care ne sunt mai apropiați. De-a lungul timpului, mulți istorici români, de exemplu – dar nu numai ei, cu siguranță –, au fost „suflet din sufletul neamului lor” și au rezonat cu durerile propriului popor. Uneori, le-au mai și exagerat sau le-au identificat în mod greșit. Probleme mai mari au apărut atunci când au extrapolat narațiunile autovictimizante ale unor intelectuali la nivelul unor mase de oameni despre care știm mai puține lucruri și despre care putem presupune în mod rezonabil că nu

sufereau foarte tare, spre exemplu, dacă în parlamentul de la Budapesta nu se vorbea românește.

Astăzi însă poate să apară o ispită inversă. Sătul de lamentația alor tăi, consumată și supralicitată în cultura căreia îi aparții, ești tentat să dai prioritate suferinței altora. La fel cum pentru un naționalist nu era nimic mai nobil și mai înălțător decât să îi deplângă pe ai săi, un spirit liberal se poate simți dator să acorde atenție suferințelor trecute sub tăcere ale Celuilalt. Dacă acesta reprezintă și o minoritate sau dacă îl abordăm în calitate de victimă, interesul și implicarea sentimentală sunt garantate. Mai demult erau la modă țărani și muncitorii, apoi femeile, copiii exploatați, evreii, populația de culoare, minoritățile sexuale, mai nou chiar animalele care cad pradă lăcomiei noastre... Așadar – de ce nu? – și ungurii minoritari, din 1918 încoace! Sau ei nu sunt bineveniți în categoria victimelor oropsite de istorie?

O abordare aparent foarte simplă, dar care poate să te împingă și ea în eroare, este să spui că tu ești istoric, că ești obiectiv, așadar vei da atenție egală ambelor părți. Dar, oricât ar părea de paradoxal, nici acest tip de imparțialitate, plasarea pe o cale de mijloc, nu te îndrumă întotdeauna pe drumul corect, din simplul motiv că uneori doar una dintre părți are totuși mai multă dreptate. Nu are rost să abordezi în mod împăciuitoare și „imparțial” nazismul și să spui, uite, poate că au avut și ei motivele lor, să ne gândim câtă frustrare a provocat capitularea Germaniei în 1918 sau cât au suferit băieții din Hitlerjugend când a sucombat și următorul Reich milenar, în 1945! Bieții naziști! În câțiva ani au reușit să facă praf Germania, Europa întreagă, plus șase milioane de evrei! Dar comuniștii? Nu au fost animați și ei de intenții frumoase în principiu, chiar dacă au mai făcut și anumite greșeli, un Gulag, un Holodomor, un lagăr uriaș numit Canalul Dunăre-Marea Neagră?

De multe ori, lucrurile nu sunt simple în istorie, motiv pentru care e mai bine să formulezi întrebări pertinente decât să oferi răspunsuri facile. Iar principiul potrivit căruia știința recurge doar la constatări și judecăți de fapt este un adevăr destul de inutil în cazul de față, când observăm că toate judecățile de fapt sunt covârșite de opinii și judecăți de valoare.

Mergând pe urmele surselor de epocă, dar și ale istoricilor care le-au prelucrat, putem identifica, așadar, cele două atitudini fundamentale în această chestiune: „Doamne, cât de mult au suferit maghiarii când și-au pierdut patria transilvană!” și „A trecut, asta este, mai dă-i naibii cu lamentația lor, de care se folosesc doar ca să pretindă înapoi Transilvania!”. Mai putem adăuga: noi suntem istorici, trebuie să fim obiectivi, nu ne lăsăm păcăliți de discursurile autovictimizante. Pe deasupra, dacă vorbim de victime, să ne gândim la ce au pățimit și românii, la atrocitățile săvârșite în 1919 de „bandele secuiești”, ca și în atâtea alte ocazii, de-a lungul istoriei!

Pornind pe această cale, se poate intra ușor într-un joc răutăcios și fără ieșire al acuzațiilor reciproce, iar pretenția obiectivității se transformă într-o mască menită să ascundă cel mai izbitor partizanat.

În goana lor după obiectivitate, specialiștii se pot agăța ca de un colac de salvare de mărturiile de epocă. Să lăsăm la o parte interpretările tendențioase ale istoricilor și să vedem ce spun documentele autentice, izvoarele istorice. De exemplu, ce spuneau oamenii care au trăit pe pielea lor acele evenimente, fie ei țărani, intelectuali sau oameni politici? Dar credința că izvoarele de epocă sunt mai corecte decât cărțile istoricilor este și ea o iluzie naivă. De fapt, lucrurile stau aproape invers. Mărturiile contemporane,

indiferent dacă sunt confesiuni de jurnal, statistici sau documente oficiale, pot să deformeze adevărul chiar mai abitir decât interpretările istoricilor. Ele justifică, surprind doar o mică parte din ceea ce s-a întâmplat și inițiază partitura într-o anumită tonalitate, mai înaltă sau mai joasă, suficient însă ca din aceleași note să ia naștere fie o simfonie plină de patos, fie un recviem.

Acestea sunt câteva dintre precauțiile care trebuie să ne însoțească într-o investigație istorică, în general, și cu atât mai mult în cazul complicatelor relații româno-maghiare din secolul XX. Ele sunt necesare dacă dorim să înțelegem ce s-a întâmplat, și nu doar să ne umezim ochii sau să ne bucurăm de triumful alor noștri. Sigur că putem să fim și total indiferenți în raport cu aceste bizarerii de demult și să le privim cu mare detașare, deși nu putem face abstracție de faptul că ele produc în continuare efecte. Iar dacă lectorul acestor pagini se întreabă care este atitudinea celui ce le scrie, în sensul celor amintite mai sus, pot să spun că încă din copilărie am învățat să mă bucur pentru ceea ce au trăit la 1918 „ai mei”, din cărțile de istorie pe care le-am citit și nu numai. Doi înaintași din familia mea, un străbunic și fratele străbunicii mele, au fost în decembrie 1918 la Alba Iulia, unul printre miile de țărani din mulțime, celălalt ca protopop și delegat de drept în adunare, iar bunicul meu, care avea șapte ani pe atunci, mi-a povestit aceste lucruri la prima mână, după cum le auzise și le ținea minte și el, transmițându-mi inclusiv emoțiile care s-au adunat în jurul lor. Pe de altă parte, astăzi, la maturitate, când trec pe lângă Opera din Cluj sau privesc secvențele mute filmate tot în decembrie 1918 de regizorul Janovics Jenő, îmi imaginez cum au suferit clujenii, stră-străbunicii fiului meu, în seara ultimului spectacol jucat în limba maghiară, când au fost izgoniți din teatrul lor! Sau, în sens invers, îmi aduc aminte cum îmi povestea mama bunului meu prieten clujean care poartă numele voievodului Gelu ce a simțit ea, ca unguroaică, atunci când a fost închisă de autoritățile regimului Horthy în lagărul de la Someșeni, pentru că familia ei se mutase de la București la Cluj. Evident, niciuna dintre aceste experiențe afective nu este de natură să îmi garanteze obiectivitatea. Dar, îmi permit să adaug, nici să o infirm.

Recent, doi istorici maghiari (Bárdi Nándor și Pál Judit, secondați de S. Skultéty, ca traducător), răspunzând unei solicitări formulate de Editura Humanitas din București, au oferit publicului românesc o antologie masivă ce conține texte de epocă, fragmente de jurnale și memorii, în care intelectuali, politicieni, funcționari, militari, muncitori sau chiar țărani maghiari își descriu experiențele sufletești trăite în anii în care Transilvania a intrat sub stăpânirea românească⁶. Munca remarcabilă a celor trei editori ne pune la dispoziție o imagine precisă și expresivă a emoțiilor cotidiene, parcurgând doar câteva sute de pagini extrase dintr-o puzderie de asemenea mărturii.

Inițiativa editurii bucureștene poartă în subtext o intenție sanitară. Să arătăm cititorilor români – care știu din cărțile de școală și din tot ceea ce le-a spus cultura lor că 1918 nu a fost decât anul triumfului și bucuriei românilor – că el a mai însemnat și *altceva*. Un răstimp de transformări dramatice și de necrezut pentru maghiari, trăite de niște oameni în carne și oase, care și-au văzut bulversate temeuriile simbolice ale existenței lor colective, iar uneori și-au pierdut casele, slujbele sau agoniseala de-o viață. Fără îndoială, nu au fost singurii care au trecut prin așa ceva. Dar memoria istorică dedicată acestei experiențe traumatizante merită să fie alăturată celorlalte episoade de factură similară oferite de secolul destul de nenorocit al extremelor. Maghiarii nu au neglijat-o niciodată, dimpotrivă, au cultivat-o prea insistent. Românii, în schimb, deși pot pretinde în mod justificat calitatea de cel mai bun actor în rol negativ din povestea Golgotei

maghiare, nu au fost interesați niciodată să vizioneze acest film până la capăt, mai ales că îi cunoșteau foarte bine sfârșitul.

În pofida caracterului dramatic al experienței amintite, aspectul cel mai semnificativ care se desprinde din lectura mărturiilor antologate nu este refuzul, incapacitatea de a accepta catastrofa. Ci drumul parcurs de comunitatea maghiară din Transilvania de la șocul insuportabil al rupturii la necesitatea de a merge mai departe.

Când trupele române au intrat în Ardeal, în vara lui 1916, primele reacții psihologice ale maghiarilor au fost teama, durerea și mânia. Soția unui parlamentar maghiar (născută, de altfel, într-o familie de origine macedoromână⁷) le dădea expresie într-o formă elevată și cultă:

Rugăciunile noastre au dat greș... Români sunt în Transilvania! Transilvania... Transilvania... Am plâns cu lacrimi fierbinți, cu lacrimi de mânie, iar soțul a plâns cu mine. Lacrimi de bărbat... nu e rușine. Mizerabilii au pășit peste stâncile noastre sacre, inexpugnabile. Pe buzele noastre arde, vibrează cu indignare întrebarea: oare așa a trebuit să se întâmple?⁸

Această întrebare simplă pusă de o doamnă oarecare sintetiza perfect stupoarea trăită de întreaga societate maghiară. Așa ceva era imposibil, proiectul național al Ungariei nu avea alternativă, era în ordinea naturală a lucrurilor, o certitudine pe care până și înălțimile sfinte din piatră care înconjurau și apărau Transilvania o puneau în evidență. Iar dacă totuși ceea ce se petrece sub ochii noștri, deși nu ne vine să credem, este adevărat, singura explicație care putea fi articulată era că la mijloc trebuie să fie o cumplită greșală. Cum a fost cu putință, cine este de vină, cine și cum a greșit? Pentru că așa ceva nu trebuia și nu putea să se întâmple! Tot zbuciumul viitorului revizionism unguresc interbelic era condensat în aceste frustrări și interogații năucitoare.

Dar cutremurătorul strigăt de alarmă „vin românii” nu era rostit doar de elitele capabile să se pună mai ușor la adăpost, ci și de țărani maghiari care îl auzeau și îl transmiteau mai departe:

Dimineața de 28 august a fost tristă, abia de-au dat zorile, că au și început să bată toba și să anunțe că toți bărbații de la 17 ani în sus, până la 50, să se prezinte numaidecât la birou[l comunal], că suntem înconjurați de primejdii, au năvălit românii în Ardeal. Doamne! Să fi auzit plânsete și vaiete că unde să ne ducem și ce să facem ... Umblam ca nebunii în sus și-n jos pe uliță că ce să facem – ne întrebam unii pe alții. Să fugim? Sau să rămânem acasă?⁹

În altă parte, într-o localitate cu populație mixtă de lângă Brașov, alarma este dată, în mod ironic, de însuși preotul român, a cărui loialitate nu migrase din perimetrul patriei și identității politice maghiare nici măcar atunci când dorobanții forțau trecătorile Carpaților:

A venit strigând preotul român: „Fugiți, fugiți, oameni buni, că vine barbarii și ne omoare!” [în limba română, în textul original]. A fost de-ajuns, că mama a și pregătit căruța cu vacile, a legat tăurașii la spate, ca să fugim, și ne-a înghesuit în căruță pe toți câți eram¹⁰.

Pentru preotul săcelean, plasat în această conjunctură dramatică, „barbarii” (evocați cu alte ocazii în versurile din *Deșteaptă-te române!*) nu erau nici pe departe maghiarii,

ci armata străină care călca fruntariile țării. Singurul lucru care conta, suficient ca să provoace panica și exodul, era că inamicul – oricine va fi fost el – se afla *ante portas*.

Din anii 1848-1849, de când țărani români strigau „vin secuii!”, iar cei maghiari „vin moșii!”, asemenea apeluri terifiante nu mai fuseseră auzite prin satele și orașele Transilvaniei. Dar conflictele din timpul revoluției, la fel cum au făcut și cele mai vechi, ocazionate de răscoalele țărănești, prilejuiau de cele mai multe ori ciocniri localizate, opuneau de regulă categorii sociale ori tabere politice diferite și aveau o dezvoltare limitată regional. Orice s-ar spune, este greu să le considerăm „războaie” româno-maghiare, atâta vreme cât nenumărați unguri și români puteau să stea deoparte sau chiar să se situeze în cealaltă tabără, în timpul acestora.

Acum însă, lucrurile erau complet diferite. Logica războiului total impunea ca toată populația să fie înregimentată în efortul de combatere a adversarului, „frontul intern” cuprindea întregul teritoriu, iar informația și propaganda circulau pretutindeni în mod sistematic și organizat, penetrând în cel mai scurt timp toate categoriile sociale. Țărani maghiari plecau cu căruțele în bejenie din calea armatei române, în timp ce preoții și intelectualii români din zonele de frontieră (suspectați de spionaj și colaborare cu inamicul, unii dintre ei pe bună dreptate, alții nu) erau internați în lagăre de către autoritățile militare ungurești. De data aceasta, dușmanul urât și temut nu mai era vreun politician sau ziarist „daco-român”, până la urmă extrem de inofensiv, ci o armată străină de ocupație care venea să ne cucerească țara. Iar numele colectiv sub care era identificat acest dușman lipsit de orice echivoc era „românii”, mai ales că în spatele lor stătea „România”, în frunte cu regele ei „român”. Ei nu mai erau nici măcar „valahii”, străvechea denumire dată odinioară unor țărani cu care, până la urmă, te puteai înțelege dacă îi puneai la respect și care trăiau alături de tine, pe propria ta moșie. Pentru prima dată în istorie, poziția *românilor* în raport cu *maghiarii* se schimbase în mod fundamental, în numai câteva zile de război.

Totodată, după cum era și normal, nu toți maghiarii vor pleca în refugiu de teama armatelor române. Dimpotrivă, cei mai mulți au rămas pe loc, deoarece nu puteau și nu doreau, din cele mai diferite motive, să își abandoneze căminele. Iar cei care au rămas vor avea ocazia, în cel mai scurt timp, să îi întâlnească în carne și oase pe „barbari”. S-au uitat la ei și, desigur, au văzut niște oameni. Interesant este faptul că din primul moment au simțit nevoia să facă niște comparații, mai ales de natură socială. De exemplu, cum arată și cum se poartă ofițerii români, în raport cu cei maghiari. Chiar dacă aceste comparații îi dezavantajau pe români, până la urmă erau și ei tot o armată, iar „domnii” din fruntea trupelor erau și ei tot niște domni. Acest lucru arată că diferențele sociale și culturale dintre cele două popoare nu erau chiar atât de mari, iar gradul de alteritate nu era atât de accentuat cum ar fi fost dacă străinii aflați în fața lor ar fi fost într-adevăr niște „barbari”, „huni” ori „mongoli”. Sau măcar ruși. Bucureștiul din care veneau era orașul în care atâția secuii mergeau să muncească.

Un proprietar din Târgu Secuiesc, după ce constata că până și bătrânii neputincioși rămași în oraș nu știau nimic altceva decât „vin români”, înregistra momentul cu maximă neutralitate:

Și așa s-a și întâmplat: la scurtă vreme, și-au făcut apariția la orizont soldații inamici, care arătau ca ai noștri, și, în primele minute, abia am putut să-i deosebim de ostașii maghiari.

În față călăreau husarii români, iar după ei urma infanteria. Românii au pătruns în oraș în tăcere, în șiruri strânse de câte opt... Comandantul trupelor i-a chemat pe oameni în piața centrală și a declarat în limba română că, începând de azi, în acest oraș toți sunt supuși români. Apoi, a cerut femeilor să pregătească mâncare pentru soldații români, care nu fac rău cetățenilor neînarmați. De făcut n-au făcut rău nimănui și n-au făcut uz de violență. Românii au anunțat în oraș că de-acum aici nu împărații Franz Joseph și Wilhelm sunt stăpâni, ci regele Ferdinand și că Transilvania va aparține României. Au spus că nu au venit să cucerească, ci să-i elibereze pe frați¹¹.

Echivalența dintre cele două lumi care se schimbau mecanic între ele, precum două figurine dintr-un orologiu medieval, mergea până în cele mai mici detalii; până și roșiorii nu erau decât niște husari români!

Evident, de cele mai multe ori, comparațiile și aprecierile la adresa românilor le sunt defavorabile. Una dintre cele mai accentuate familii de stereotipuri care îi caracterizau pe aceștia în ochii maghiarilor aglutina *frivolitatea*, superficialitatea, vanitatea, aplecarea lor spre forme exterioare, pompă și zorzoane. Un farmacist din Secuime descria intrarea trupelor românești în Sfântu Gheorghe:

Întregul act s-a desfășurat de parcă nici n-ar fi fost război, ci s-ar fi derulat pe scenă, într-un spectacol de operetă. Nici ofițerii – în cizmele lor de lac și în costumele tivite cu firet aurit – nu mi-au făcut impresia unor luptători de-adevăratalea¹².

Iar la Miercurea-Ciuc,

în ochii celor de aici, uniforma garnisită *à la française* și înfățișarea mult prea căutată (apă de colonie, pudră) nu prea erau agreate¹³.

La București, în opinia unui ofițer maghiar, comportamentul ușuratic al românilor era pus în evidență de moravurile locale:

Puzderie de femei de stradă românce, cu toate că după înfățișare nu-i ușor de spus cine nu este, căci fetele de la paisprezece ani în sus se fardează abundent, fără gust, și se comportă bătător la ochi¹⁴.

Aceste aspecte se leagă de un element esențial al imaginii românilor la maghiari: caracterul lor *balcanic*, care contrastează cu seriozitatea și rigoarea de factură occidentală specifice Ardealului și Ungariei. În optica amintită, regatul, armata și natura profundă a României erau încadrate în tiparele orientalizante ale unei Ruritunii de operetă. Acest contrast mergea până într-acolo, încât, în noiembrie 1918, pastorul reformat Ravasz László încerca să îi atragă pe românii ardeleni de partea Ungariei folosindu-se tocmai de această imagine, în care strălucirea pernicioasă a regatului oligarhic românesc era contrapusă sobrietății progresiste a noii republici sociale maghiare:

Noi nu vă promitem un regat strălucitor, ci doar ceea ce avem și noi: o republică fără imperialism, oligarhie și militarism... O Elveție răsăriteană în care... în egalitatea condițiilor de viață, numai contractul asumat voluntar ne-ar ține împreună în nobila competiție de perfecționare umană¹⁵.